

Ks. Jerzy Swędrowski
WSD Łowicz

ELEMENT MISTAGOGICZNY W HOMILII.

Orędzie Dobrej Nowiny głoszone poprzez dwa tysiąclecia staje się nieustannym wyzwaniem do odkrywania ciągle na nowo mocy płynącej od samego Zbawiciela i przekazywania jej innym. Papież Jan Paweł II mówił w Castel Gandolfo 10.08.1997 do przygotowujących się do udziału w Światowym Dniu Młodzieży w Paryżu:

Drodzy młodzi, potrzebujecie pokoju, aby budować swoje życie! Zbliżcie się do Jezusa, Pana i Nauczyciela tego pokoju, którego świat nie może dać. W Jego szkole uczenie się być głosicielami dialogu nawrócenia, który stanowi jakby całkowicie wewnętrzną, duchową przestrzeń, w której Chrystus w mocy Ducha Świętego skłania wszystkie bez wyjątków wspólnoty chrześcijańskie do przyjrzenia się sobie przed obliczem Ojca i do zastanowienia się, czy były wierne Jego zamysłowi wobec Kościoła¹

Przygotowania i przeżycie Wielkiego Jubileuszu dwóch tysięcy lat chrześcijaństwa kierowały ku spotkaniu z Jezusem Chrystusem w Jego nauczaniu i sakramentach.

W Liście apostolskim *Novo millennio ineunte* papież Jan Paweł II zwracając się między innymi do głosicieli słowa Bożego stwierdził:

Mamy karmić się słowem, aby być „sługami Słowa” w dziele ewangelizacji. Jest to z pewnością jedno z najważniejszych zadań stojących przed Kościołem na progu nowego tysiąclecia. Nawet w krajach, gdzie Ewangelia dotarła wiele wieków temu,

¹ JAN PAWEŁ II, *Anioł Pański z Papieżem Janem Pawłem II*, T. VI, Rzym 1998.

przystało już istnieć „społeczeństwo chrześcijańskie” które mimo licznych ułomności, jaki cechują to co ludzkie, odwoływało się jednoznacznie do wartości ewangelicznych.
(NMI 40)

Zastanawiając się nad przyczynami przekształceń w społeczeństwach do niedawna określanych jako chrześcijańskie, a także dostrzegając procesy dokonujące się współcześnie na gruncie polskim warto zwrócić uwagę na sposób głoszenia słowa Bożego. Podnoszona potrzeba *nowej ewangelizacji* realizuje się między innymi w głoszeniu homilii. Refleksja i wezwanie papieża, aby zrobić przestrzeń dla Chrystusa w życiu człowieka kieruje ku szczególnemu zwróceniu uwagi na element mistagogiczny w homilii.

Pojęcie i znaczenie terminu mistagogia.

Termin mistagogia pochodzi z języka greckiego i oznacza wprowadzenie w misteria, albo wtajemniczenie. Słownik określa mistagoga, jako tego, który wprowadza w misteria, jest przewodnikiem, nauczycielem, czy także kapłanem chrześcijańskim.²

Nauczanie w epoce patrystycznej charakteryzuje się odkrywaniem zasad chrześcijańskiego nauczania w pouczeniach i przykładzie Jezusa Chrystusa³ To odkrywanie zasad wiąże się z poznawaniem sprawowanego misterium, w którym uczestnik staje wobec symboli i obrzędów religijnych, w których sprawujący działa w imieniu samego Boga. Szczególną okazję do poznawania i uczestniczenia w misterium chrześcijańskim pierwszych wieków mieli katechumeni, przygotowujący się do przyjęcia chrztu świętego w Wielką Sobotę. Szczególne znaczenie miały katechezy wygłaszane podczas Wielkiego Postu i okresu wielkanocnego. Z zachowanych tekstów pierwszorzędne znaczenie mają katechezy św. Cyryla Aleksandryjskiego⁴ Katechizm Kościoła Katolickiego mówi o katechezie liturgicznej, i określa ją jako mistagogię. Zwraca uwagę na przejście od tego co widzialne, do tego co niewidzialne, a także na drogę od znaku do poznania rzeczywistości (KKK 1075).

² Z. ABRAMOWICZÓWNA, *Słownik grecko – polski*, Warszawa 1962, t. III, s. 181.

³ K. PANUŚ, *Kaznodziejstwo*, w *Encyklopedia katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, s.1307.

⁴ W. PAZERA, *Koncepcja homilii ewangelizacyjnej*, Częstochowa 2002, s. 186.

Liturgia jest wydarzeniem nadprzyrodzonym, w którym dokonuje się dzieło paschalne Jezusa Chrystusa w konkretnej wspólnocie kościelnej. Świadomość specyfiki każdej wspólnoty niesie za sobą konsekwencje przygotowania właściwego klimatu, aby wydarzenia zbawcze nie niosły ze sobą pozorów tylko jurydycznych, ceremonialnych i rytualnych. Dynamika dialogu człowieka i Boga musi łączyć się z aktualnym doświadczeniem egzystencjalnym⁵ Z tego względu potrzeba mistagogicznej interpretacji jest nieustannie aktualna. Poszczególne sformułowania liturgiczne zawarte w sprawowanej liturgii, nawet zaczerpnięte z Pisma św. są dla wielu słuchaczy niejasne. Im bardziej pogłębiona religijność, tym słuchacze wykazują większe zainteresowanie tematyką związaną z wiarą. Jednak jeśli religijność zmienia się z ortodoksyjnej w kierunku selektywnego podejścia do spraw wiary wzrasta zapotrzebowanie na budzenie nadziei i dodawanie otuchy⁶ Postawa człowieka oczekującego na pokrzepienie i umocnienie staje się okazją do wprowadzenia w tajemnicę Chrystusa, już nie tylko aby dać odrobinę otuchy, ale zaproponować spotkanie ze Zbawicielem. Przecież całe głoszenie słowa Bożego sposób ma wymiar personalistyczny⁷

Rola mistagogii w homilii.

Istotą mistagogicznego wymiaru homilii jest wprowadzenie słuchacza w tajemnicę spotkania z Bogiem. Służą temu widzialne znaki, które wyrażając niewidzialną łaskę powinny być wyjaśniane i przybliżane. Pouczenie o dokonującym się misterium jest szczególnie istotne i budzi wiele trudności. Należy bowiem mówić ludzkim, ograniczonym językiem, o rzeczywistości nadprzyrodzonej. Chociaż teksty liturgiczne współcześnie przekazywane są wiernym w językach narodowych, ich zrozumienie napotyka na wiele trudności. Z drugiej strony zauważa się, że misteryjny charakter sprawowanej liturgii ustąpił miejsca socjologicznemu podejściu do patrzenia na wspólnotę wiary⁸ Zatrzymanie się nad głębią symboli, znaków i gestów i próba ich

⁵ J. KOPEĆ, *Formacja liturgiczna w warunkach Kościoła Polskiego*, w: *Wprowadzenie soborowej odnowy liturgicznej*, red. E. Mateja, Opole 1999, s. 98.

⁶ J. KOŁODZIEJCZYK, *Religijność słuchaczy, a ich oczekiwania wobec kazań*, w: *Słuchacz słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków 1998, s. 231.

⁷ J. CASSIDY, *These Might Help*, Dublin 2000, s.6.

⁸ J. KOPEĆ, *Formacja...*, dz. cyt., s. 97.

wyjaśniania w kontekście misterium samego Boga jest okazją do wprowadzenia w prawdziwe spotkanie Stwórcy i stworzenia.

Papież Jan Paweł II w swoim nauczaniu podkreśla, że liturgia nie jest tylko celebracją na płaszczyźnie estetycznej, ani nie może służyć jedynie pedagogice czy ekumenizmowi, ale budzić świadomość obcowania z Tym, Który jest po trzykroć Święty. Z tego względu postawa człowieka musi być przeniknięta szacunkiem i poczuciem zdumienia, jakie budzi obecność Majestatu Bożego⁹

W tym kontekście mistagogia stanowi najmniej dotychczas znany komponent homilii. Określa ona postulat zjednoczenia z Bogiem. Dokonuje się to najpełniej w czasie sprawowanej Eucharystii, dlatego mistagogiczne ukierunkowanie głoszonego słowa zawsze kieruje ku nawiązaniu do Ofiary Mszy św. Zjednoczenie z Bogiem w Eucharystii zakłada także wcześniej praktykowane postawy modlitwy, przebaczenia, pomocy bliźniemu. To cały wysiłek naśladowania Chrystusa ma ukierunkować na pełne spotkanie i przebywanie z Bogiem.

Mistagogia jest także istotna w aspekcie moralnym, jeśli kaznodzieja wzywa do postępowania godnego chrześcijanina, to mistagogia wskaże na źródło potrzebnej do pełnienia obowiązków chrześcijańskiej siły. Chrześcijańska moralność wskazując człowiekowi różne powinności, zapewnia konieczną pomoc do ich wypełnienia w zjednoczeniu z Bogiem w Chrystusie. W myśl słów św. Pawła *Wszystko mogę w Tym, który mnie umacnia*. (Flp 4,13) kaznodzieja może budzić entuzjazm i utwierdzać w przekonaniu, o obecności Bożej w godnym chrześcijan postępowaniu¹⁰

Zgodnie ze słowami Konstytucji o liturgii Soboru Watykańskiego II, homilia powinna wyklądać w ciągu roku liturgicznego tajemnice wiary i życia chrześcijańskiego (KL). Teksty liturgiczne oraz udział w przeżywanych obrzędach są inspiracją do modlitwy i życia chrześcijańskiego, a pełny udział w liturgii prowadzi do *przeniknięcia* wiary w życie chrześcijańskie. We wspólnocie Kościoła można doświadczyć bogactwa liturgii oraz zobaczyć jej wymiary: historiozbowczy, ewangelizacyjny, uświęcający, diakonijny oraz eklezjalny. Pozwoli to aktywniej budować wspólnotę uczniów

⁹ JAN PAWEŁ II, *Przestanie do Kongregacji do Spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów*, Niedziela 44(2001) nr 43, s. 4

¹⁰ J. VRABLEC, *Rola i miejsce ćwiczeń w dydaktyce homiletycznej*, w: *W drodze na ambonę*, red. G. Siwek, Kraków 1991, s.82

Chrystusa. Uczestnictwo w liturgii pomoże przyczynić się do życia prawdziwie chrześcijańskiego, a przez to ujawniania innym tajemnicy Chrystusa i natury Kościoła¹¹

Homilia ma pomóc człowiekowi do pełnego zjednoczenia z Chrystusem Eucharystycznym. Słowo głoszone przez kaznodzieję ma zdynamizować świadomość, że pod osłoną znaków realnie, na gruncie wiary dochodzi do spotkania z Chrystusem. Dlatego słowo wygłaszane nabiera niejako wymiaru sakramentalnego. To słowo ma oznaczać, czyli precyzować symbolikę gestów i wskazywać na ich sens religijny. Jeśli liturgia jest wspólnym działaniem Jezusa Chrystusa i wierzących, to wiara pozwala na odczytywanie sensu znaków i płynących z nich zobowiązań moralnych. Jednak czytania mszalne i głoszona homilia wiarę już otrzymaną wyraża i pogłębia¹² Refleksja nad zbawczym działaniem słowa Bożego, wiąże się z uświadomieniem sobie, że jest ono nośnikiem łaski. Jeśli nie sposób nazywać wprost słowa Bożego sakramentem, to należy głosić je ze świadomością, że urzeczywistnia ono to co wskazuje, czyli łaskę Boga przez Chrystusa w Duchu Świętym¹³

Mistagogia jako określenie zaczerpnięte z języka misterii oznacza wprowadzenie neofitów w poznanie obrzędów i właściwe ich sprawowanie. Ojcowie Kościoła zaadoptowali ten termin także do wprowadzenia w misterium Eucharystii.

Szczególnie bogata symbolika i obrzędowość wiąże się ze sprawowaniem sakramentu chrztu św. Jest to okazja do wyjaśnienia symboliki poszczególnych znaków, nie tylko „zainteresowanym”, ale całej wspólnoty zgromadzonego Kościoła. Jednak nie powinno się na tym poprzestawać, te wyjaśnienia mają wprowadzić w misterium wiary, w której dokonuje się spotkanie ze Zbawicielem. To spotkanie dokonuje się wtedy, gdy proklamowana jest Ewangelia, kiedy wyjaśnianie słów Dobrej Nowiny uobecnia Chrystusa Pana przemawiającego nadal do człowieka w swoim Kościele „dziś” Przecież Sobór Watykański II stwierdza o obecności Zbawiciela *..jest obecny w swoim słowie, albowiem gdy w Kościele czyta się Pismo święte, wówczas On sam mówi* (KL 7).

¹¹ L. SZEWCZYK, *Homilia w liturgii*, w: *Umiłować Chrystusa*, Program duszpasterski na rok 2002/2003, Katowice 2002, s. 260

¹² W. PAZERA, *Koncepcja homilii ewangelizacyjnej*, Częstochowa 2002, s. 188

¹³ M. FIGURA, *Sakramentalność słowa Bożego*, w: *Communio* (125)2001, nr 5, s.96

W kontekście *nowej ewangelizacji* warto zwrócić uwagę na ponowne wtajemniczanie w misterium Kościoła, tych którzy już chrzest św. przyjęli. We wprowadzeniu do Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych czytamy:

Nowa praktyka przystępowania do sakramentów zarówno ułatwia zrozumienie Pisma św., jak i do tego stopnia powiększa wiedzę ludzi oraz wzbogaca ducha wspólnoty, że dla neofitów łatwiejsze i pożyteczniejsze staje się współzycie z resztą wiernych¹⁴

Powyższe stwierdzenie wydaje się także odpowiadać potrzebom, ludzi którzy z różnych względów znaleźli się daleko od centrum życia chrześcijańskiego jakim jest Eucharystia i praktykowanie sakramentów.

Aspekty pastoralne.

Wielu uczestników, a także obserwatorów życia religijnego zauważa, że współcześnie głoszenie Dobrej Nowiny znalazło się niejako pośród innych *ofert* proponowanych w życiu publicznym. Teraz nadawca w kościelnej posłudze słowa musi zdobywać słuchacza, budzić jego zaufanie i walczyć o miejsce w jego świadomości. Ta nowa dla Kościoła sytuacja wymaga rozpoznania otaczającej rzeczywistości z jej wielogłosością, zróżnicowaniem strategii komunikacyjnych i stylów językowych. Wiąże się to z koniecznością przekonującego sformułowania zbawczego orędzia, a jednocześnie nie ulegania panującym modom oraz ujemnym zjawiskom komunikacji językowej¹⁵. Nie można oczywiście traktować przepowiadania Dobrej Nowiny na równi z innymi formami komunikacji, ale świadomie głosząc orędzie Chrystusa, korzystać z dorobku i doświadczeń współczesnego postrzegania komunikacji międzyludzkiej. Jeśli ludzie coraz chętniej reagują na obraz niż słowo, jawi się potrzeba jasnego i przejrzystego sposobu przepowiadania. Język używany w kazaniach według wielu postulatów powinien być zrozumiały także dla wiernych, którzy nie

¹⁴ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, Katowice 1998, s. 31.

¹⁵ D. ZDUNKIEWICZ - JEDYNAK, *Słuchacze kazań po odzyskaniu wolności w 1989 roku*, w:), *Słuchacz słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków 1998, s.244.

znają terminów teologicznych. Natomiast odniesienie do rzeczywistości egzystencjalnej słuchaczy przyciąga ich uwagę i wiąże nauczanie z życiem.

Józef Vrablec wskazuje na przykład z życia, jako element uaktywnienia i pobudzenia słuchaczy do życia chrześcijańskiego. Obraz pozwala bowiem dotrzeć do najgłębszej warstwy duszy ludzkiej, jaką według psychologów jest warstwa wyobrażeniowa. W tej wyobrażeniowej warstwie duszy polecenia przechodzą w czyny, a dusza ukierunkowuje się ku Bogu¹⁶. Nie bez znaczenia jest dobór przykładów budzących zaufanie i pozytywnie ukazujących postawy człowieka. Wierni przychodzący na Eucharystię mają w swoim życiu przykładów negatywnych aż nadto. Także korzystanie z tekstów Pisma św. jest szansą przekazania rzeczywistości objawionej jeśli wynika z osobistego spotkania ze słowem Bożym głoszącego homilię.

Sytuacja człowieka, który przychodzi do stołu słowa Bożego i Eucharystii po pokrzepienie i umocnienie jest okazją - do katechizowania w szerokim tego słowa znaczeniu. Rozbrzmiewające słowo Boga naucza i pociąga do naśladowania Chrystusa. To słowo wprowadza w Tajemnicę Paschalną nie tylko w Wielką Sobotę, ale w trakcie całego roku kościelnego. Wielcy głosiciele jak św. Ambroży czy św. Augustyn nie tylko wyjaśniali znaczenie obrzędów chrześcijańskich, ale mówili o tym czego ochrzczeni już przynajmniej raz doświadczyli. Dokonując i uczestnicząc w celebracji jest się wprowadzanym w tajemnicę. Nie chodzi już tutaj o wyjaśnienie terminów, ile o wprowadzenie słuchaczy w historię zbawienia, która dokonuje się w celebracji. W sakramencie realizuje się historia zbawienia w odniesieniu do konkretnego człowieka, a przepowiadanie ma tę świadomość pobudzić i umocnić.

Jezus Chrystus formuje swoich uczniów w prawdziwym poznaniu misterium Boga i wprowadza ich w swój sposób myślenia, które jest różne od myślenia tylko ludzkiego, także daje udział w sposobie swojego działania. Z tego względu homilia mistagogiczna jest ukierunkowaniem ku realizowaniu udziału w życiu Bożym na gruncie codziennej egzystencji.

Element mistagogiczny w homilii ukazuje specyficzną sytuację chrześcijanina. Z jednej strony jest wszczepiony w Chrystusa przez chrzest św., a z drugiej kieruje ku dopełnieniu w życiu tego co sakrament zapoczątkował. Mistagogia wprowadza w tajemnicę śmierci

¹⁶ J. VRABLEC, *Rola...*, dz. cyt. s. 82.

i zmartwychwstania Pana Jezusa, to co zostało usłyszane i przyjęte jedynie werbalnie może się aktualizować w życiu chrześcijanina. Historia ucznia Chrystusa splata się z historią Mistrza, dlatego element mistagogiczny spełnia niewątpliwie rolę uświadomienia sobie i przyjęcia zbawczych prawd w odniesieniu do siebie i drugiego człowieka. Wprowadzenie w życie Boże uwypukla osobista relację Boga do człowieka i człowieka do Boga. Niezmiernie istotną sprawą jest uświadomienie sobie miejsca, gdzie to zbawcze spotkanie się dokonuje, św. Paweł stwierdza

Nie jesteście już obcymi i przychodniami, ale jesteście współobywatelami świętych i domownikami Boga – zbudowani na fundamencie apostołów i proroków, gdzie kamieniem węgielnym jest sam Chrystus Jezus (Ef2, 19-20).

Homilia jest okazją i szansą, by osadzone w liturgii prawdy wiary głosić i wyjaśniać, a jednocześnie prowadzić do pełnego spotkania we wspólnocie Kościoła. W swoim mistagogicznym aspekcie może pomóc w otwarciu się na Boga i drugiego człowieka, aby doszło do współpracy z łaską, aby Kościół nie był już tylko instytucją, ale miejsce prawdziwego spotkania, gdzie uobecnia się dzieło zbawienia.

Mystagogy dimension of homily (Summary)

Mystagogy is an explanation of the doctrine of faith at the same time an introduction to the mystery of Christ. The exposition of the liturgical and sacramental sings opens the way to participation in the life of God. The purpose of homily in the its mystagogic dimension, homily which is deeplyrooted in the Eucharist, is to lead to the full union with God. This union enables people to live a life worthy of their Christian name.